

III. Pauperibus nonnisi ante fines Ecclesiae consistere permisum erat, ut eleemosynas a populo acciperent: hinc omni prorsus dicendi vi inculcat Chrysostomus Fidelibus, ut in Ecclesiae ingressu studeant eleemosynis Deum suis orationibus propitium reddere. Tandem antiquitus consuetudo viguit, ut Christiani vultu in Orientem verso adorarent, ac preces funderent; cuius multiplex ratio reddi potest: 1.º quod Oriens symbolum Iesu Christi esset, qui Ortus, Lux, et Sol justitiae in sacris Litteris vocatur: ita Tertullianus, Clemens Alexandrinus, et Augustinus; unde moris erat, ut homines in Baptismate in Occidentem versi diabolo renuntiarent, Jesu Christo se addicentes: 2.º quod in Oriente fuerit paradiſus, unde culpa primi Adami ejecti sumus, et in quem per secundum Adamum Iesum Christum restaurari speramus; ita Gregorius Nyssenus: 3.º quod Jesus Christus in (1) Oriente apparuerit, et adscenderit in caelum, ibique iterum apparitus sit die novissimo. Illud postremo heic omnino animadvertisendum est veteres Patres sollicite curasse, ne fideles in precando gestus a gentilibus usitatos adhiberent. Hinc Tertullianus de *Orat. cap.* III. Christianos quosdam reprehendebat, qui more gentilium, nonnisi penulis positis, orationem facerent.

CAPUT LXVIII.

De Symbolis, quibus veteres Christiani decreta religionis exprimere solebant, ut sua memoria numquam excidenter, utque incitarentur ad collendam custodiendamque virtutem.

I. Doctrinam, quam aut lectione (2), aut auditu dicerant Christiani, litteris plerumque, interdum autem symbolis exprimebant (quae sane symbola picturis adumbrata, cum aliis in locis, tum in coemeteriis potissimum inveniuntur), ut earum imaginum ope mysteria Religio-

(1) V. Billium, ad Nanzianeni epist. can. 66.

(2) Mamachi, *Origines et Antiquitates Christianae*. Liber tertius, Caput I. §. III.

nis, resque a Jesu Christo Servatore gestas in memoriam revocarent. Symbola vero omnia, quae in lapidibus, lucernis, gemmis, picturis cernuntur, persecuti velle, opus et molestum ac plenum difficultatis et laboris esset. Igitur potiora breviter complectar. Ac primum omnium, ut majores nostri suae originis reminiscerentur, ac perpetuo mente revolverent ex terra corpora nostra, non casu quopiam, sed voluntate et opera Dei esse concreta, Adami et Evae, primorum scilicet generis humani parentum, procreationem, ut fieri pictura vel sculptura poterat, suis oculis interdum proponebant. Accedebat usus pingendi, vel sculptandi figuram Adami, Evae, arboris, et serpentis illius, qui eosdem fraude circumvenerat, et induxerat, ut fructu ejus arboris, contra atque imperatum a Deo fuerat, vescerentur. Ita quidem in Sarcophago marmoreo Junii Bassi exhibentur primi parentes apud Aringhum, et apud Bottarium. Illustris praeterea est lamina aerea, quam describit Bonarrotius (1), in cuius parte superiori exhibentur Adamus et Eva, qui serpentis dolis inducti pomum contra Dei praeceptum comederunt, et peccatum, mortemque suo scelere introduxerunt in orbem terrarum: in inferiori vero Jesus Christus praeserens figuram Boni Pastoris, ut indicaretur, hujus opera revocalum genus humanum ad poenitentiam, restitutamque ei fuisse salutem et perpetuam felicitatem.

II. Abeli praeterea a Caino fratre imperfecti imagines sibi Christiani veteres proponebant, ut invidiam, quae causa fuerat fratricidii, vitarent; et Abeli patientiam, innocentiam morum, et fortitudinem in perforanda morte imitarentur. Multi extant apud Collectores Christianorum monumentorum Sarcophagi, in quibus sculpta Noemi in arca consistentis imago conspicitur. Id etiam picturis, vel sculpturis exprimere Christiani veteres consueverant. Nam Arcam foederis sibi proponebant, quasi Iesum Christum, cuius ea symbolum fuerat, sibi quisque ante oculos constituerent. Quinetiam candelabrum, quod

(1) Osservazioni sopra alcuni frammenti di vasi antichi di vetro.

Deus poni contra mensam in latere Tabernaculi meridiano praeceperat, in lapidibus sepulchralibus, aut in lucernis, tabulisque fingere et exprimere majores nostri solebant. Cujus quidem rei, ut cetera omittam, haec quoque in causa fuerunt; primo ut Jesum Christum; secundo, ut Ecclesiam significant: qui nos lumine doctrinae collustrant.

III. Jobi autem figuram idecirco depingi in Coemeteriis curabant, ut memores eorum, quae incredibili constantia et virtute animi perpessus esset, ejus in perferendis laboribus, jacturis bonorum, doloribus patientiam imitarentur. Eliae vero Prophetae curru igneo rapti pictas et sculptas imagines in coemeteriis, aliisque locis quae Deo consecrata essent, veteres ponebant, ut intellegent Christiani, post labores, pericula, gravesque calamitates, salutem et gloriam esse consecuturos. Item Tobiae iconem sibi nostri fingebarunt, quod piscis, cuius virtute pulsus e Sarae corpore diabolus, et ejus patri restituti oculi fuerunt, Jesum Christum coercentem diabolum, gentesque universas illuminantem atque sanantem significabant. Primaevi Christianae fidei cultores exculta columbae imagine, velut praecipuo candoris symbolo, praecipuum in modum oblectabantur. Hinc satis perspicue apparel, quam potissimum ob causam Christiani passim suis sepulchralibus titulis Columbam videntis ramum olivae ore gestantem insculpendam curarent; ut defunctos scilicet in Jesu Christi pace ibidem depositos, ac dolci somno in Christo, qui est pax nostra, quiescentes designarent.

IV. Saepe Galli symbolo usi sunt majores nostri ad vigilantium exprimendam. Nam ut videre est apud Botarium, Mamachium, Allegranza, et Dionisium, libenter in anaglyphis annulisque Gallum Gallinaceum insculpabant. Praeterea Gallorum vigilantia exemplo, ad Deilaudem horis antelucanis celebrandas, sese invicem excitabant. Quid vero frequentius occurrit, tum apud Patres Regulasque Monasticas, tum in Romanis Ordinibus, Capitulari Evangeliorum a Frontone edito, Missalibus Tu-

ronensi et Lateranensi, Antiphonariis a Thomasio, Georgio, aliisque evulgatis, quam illae Inscriptiones: in primo Pullorum cantu, in Galli cantu, in primo Galli cantu, in Gallicinio, ad Gallorum cantum? Siquidem ad Galli cantum vigilias solemniores incipiebant, ut luculenter demonstrant Gregorius Turonensis, Amalarius, Menardus, ac fusi Martene, et Joannes Chrysostomus Trombellius. Praeterea hujusce avis oblatio in nonnullis Ecclesiis obtinuit. Haec enim exhibet Charta anni MCCXXXII. in Chartulario S. Petri Carnotensi.

V. Venio ad cervos ceteraque bellugas, quarum figuris, ceu symbolis quibusdam, a rebus quae sub sensibus cadunt, dirigi mortales ad rerum divinarum cognitionem putabant. Ac cervos quidem illi pingi vel sculpi curabant, ut quanto Dei et Jesu Christi desiderio flagrarent, ostenderent; idque ex noto versu Ps. 41. *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum; ita desiderat anima mea ad te, Deus.* Rursum cum idem animal timidum sit et incredibilis velocitate, cunque incidit in venatores, ut suae vitae prospiciat, fugiat; ejus figura veluti symbolo monebant nostri, ut ne haereticis assentirentur. Sunt qui idem animal poenitentium figuram esse arbitrantur. Leonem deinde fortitudinis esse et vigilantiae signum censebant. Vulpes etiam exprimere solebant, et eo fortasse consilio faciebant, ut ejus bestiae symbolo Christiani cognoscerent, non vafros esse nos, sed simplices, atque candidos oportere. Frequentes in coemeteriis Delphini figurae pictae, vel sculptae reperiuntur. Ac video equisdem Aringhum in ea opinione versari, ut existimet, hoc piscis genere, quod purioribus aquis innat, Christianos significari, qui teneri non debeat cupiditate rerum terrenarum. Cypressos insuper in Arenariis descriptas videamus, quae ut mortis symbolum a Christianis habebantur. Tranquillitatem vitae et candorem atque innocentiam animorum et misericordiam et magnam erga homines ceteros pietatem olea significabat. Vites autem, racemosque uivarum in sacellis coemeteriorum, in sarcophagis, in lucernis etc. exprimere solebant, propterea quod hoc

symbolo aut Synagogam, quam vineam electam a Prophetis appellatam fuisse legissent, aut Jesum Christum, qui se vitem veram dixisset, aut Christianos, qui magistro, ut viti palmites adhaererent et fructum ferrent, indicare vellent. Quapropter sapienti quidem consilio ipsius Christi Salvatoris imago a Christianis olim, ut in coemeteriis Romae videre est, sub vitis ac racemorum uvae symbolis contemplanda proponebatur.

VI. Doliorum figuram interdum praesefebant vascula vitrea, quibus sanguinem SS. Martyrum Christiani veteres includebant. Cujus generis apud Boldettum figuram cernere cuique licet. Atque pingi quoque et sculpi sepulchris dolia consueverant. Id autem scriptores aliquot eo consilio factum putant, ut intelligeretur commissuris lignorum quibus dolia componuntur, concordiam mutuumque Christianorum amorem indicari, qui sanguine Martyrum accendi magis et crescere solet. Vinum namque, quod doliis continetur, sanguinis esse symbolum arbitrantur. Palma item, quae victoriae symbolum et triumphi index est, a Christianis olim Martyrum sepulchris ferro exsculpendi mos erat. Verum enimvero complures Patrum id comprobantium sententiae in medium proserri possent, sed omnibus interim posthabitatis, unum nobis argumentum sufficiat, nimis ipsius Ecclesiae consuetudo, quae in recolegendis martyrum natalitiis hujuscemodi titulum ac phrasim usurpare consuevit. Cujuslibet enim singillatim martiris, dum gloria ejusdem in sacris diptycis mentio recurrit, his potissimum verbis laudatio concluditur: *Martyrii palmarum accepit. Item, Martyrii palma coronatus est; vel martyris palmarum meruit obtinere.* Et ut uno verbo singula complectamur, frequentissima tum in Romano Martyrologio, tum in recolegendis martyrum actis, ipsius palmae mentio agitur.

CAPUT LXIX.

De monogrammate Christi Domini.

I. Est hoc inter cetera in more positum institutoque haereticorum, ut non modo sacros ritus, jam inde ab antiquissimis temporibus in Ecclesia Catholica receptos, sed veterum etiam Christianorum symbola, in priscae aetatis monumentis ad posterorum memoriam consecrata, soleant aspernari, eaque ferme singula ad pias, ut blaterant, fraudes referant, vel tanquam ab ethnicis accepta et superstitione cultu aucta, temere nobis criminis vertant. Id quidem praestitit Jacobus (1) Basnagius, qui in sua Historia Judaica dum de Jesu Christi Domini nostri sacrosanto monogrammate obiter disputationem instituit, illud gentilibus commune fuisse contendit. Monogramma generatim, ut erudit norunt, est nomen compendio descriptum, ac certis litterarum ambagibus implicatum, quod magis intelligi, quam legi in promptu est. Jesu Christi vero monogramma, ut neminem ferme fugit, duabus graecis litteris constat, nempe littera P et littera X, invicem inter se implexis; quibus sane litteris a priscis illis majoribus nostris ejus sacratissimum nomen denotari et exprimi in vetustis monumentis consuevit.

II. Ab ipsis igitur Apostolorum temporibus, morem inductum, ut per contractas ac symbolicas litteras Jesu Christi nomen effingeretur, egregie docuit Senator Bonarotius in Praefatione ad praestantissimum opus Observationum in fragmenta vitreorum vasculorum, in coemeteriis Sacrae Urbis reperta. Censem enim in Oriente id signum originem habuisse, ubi primum fideles, Christiani vocari coepi sunt, quo quidem nomine, tanquam symbolo, in litteris ecclesiasticis uterentur. Litteras A et Ω monogrammati interponuntur, de quibus sane lit-

(1) Georgi, de Monogrammate Christi Domini Dissertatio. Cap. I. et seqq.

teris frequenter Apostolus Apocalypseos cap. IV. 8. etc. Cur vero Dominus noster per extrebas hasce litteras designari voluerit, rationes afferunt Tertullianus, Clemens Alexandrinus, S. Paulinus, et Prudentius; quia nimurum principium et finis est omnium rerum. Adeantur illustres Romae subterraneae auctores, Antonius Bosius et Paulus Aringhus, qui innumera prorsus monumenta in lucem proferunt, in quibus sacrum Christi nomen litteris singularibus exaratum est. Inter cetera vero visitur Jesu Christi monogramma in sepulchrali lapi de Marii militis, passi sub Hadriano Imp., et Alexandri Martyris sub Antonino Pio, quorum epitaphia leguntur apud Bosium et Aringhum. Sculptum quoque erat monogramma Jesu Christi in tumulo S. Caji Papae, martyrio functi sub Diocletiano. Appositum etiam fuit epitaphio S. Primitii martyris, ab Aringho allato, ubi fortissimus martyr appellatur, et vasculum cum sanguine reconditum, et elogium martyris. Primitium inter persecutionem procellas caesum fuisse, dubitare non sinunt. Duo alia insignia monumenta Fabrettus, Inscriptionum cap. X, profert, in quorum altero Ermethis martyris nomen, interjecto monogrammate, exhibetur; in altero ex schedis Barberinis excripto, ubi martyris nomen legitur, monogramma inter litteras A et Ω medium est, hoc modo.

A ΧΩ

His addatur alter sepulchralis lapis, hoc sacratissimo symbolo praefulgens, e coemeterio Priscillae effossus, et a Marco Antonio Boldetto in opere *Observationes ad coemeteria sacra luci donatus*. In loculo autem erant ossa S. Laurentii Martyris, et inclusa pariter in ejus urnula, ampulla cum sanguine, quo, ipsis haereticis fatentibus, tamquam firmissimo arguento, martyrium designatur. In quodam lapide monogramma conspicitur, ad latus vero malleolus cum cultro, quae instrumenta videntur impressa, ut significaretur Laurentius, veluti Christi victima, Deo fuisse mactatus.

III. Insuper in vitris coemeterialibus saepe Christi monogramma obviam fit, ac inter alia Bonarrotius memorat scyphum sanguine tinctum e coemeterio S. Callisti erutum, in quo Jesu Christi monogramma cernitur. Paterae vitreae fundum, incorrupto sanguine obductum vulgavit Boldettus. In eo siquidem fundo, sive ima parte, pictae sunt imagines Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, media inter eos adstante columna, in cuius vertice Jesu Christi monogramma statuitur. Ex his evidenter patet, quam gravis sit Basnagii, eorumque lapsus, qui monogrammatis originem a Constantino esse volunt. Insuper in lucernis, quae partim fictiles, partim aeneae in coemeteriis reperiuntur, christiana symbola, puta columba, aut monogramma Jesu Christi, ut plurimum conspiciuntur. Harum icones plerique ediderunt, quas si oculis perlustrare cupis, adi Bosium, Aringhum, Bellorium, Causeum, Licetum, aliasque, qui de veterum lucernis seripsere. Proximum post lucernas locum damus aereis quibusdam orbiculis, seu numismatibus, hoc salutari nomine praenotatis, quae prisci Christifideles, amuletorum instar, collo suspendebant. Servatus est hic mos diu post pacem Ecclesiae redditam. Sancta Genovefa celebris virgo Parisiensis, et Galliarum Tutelaris, nummum aereum cruce insignitum, quem S. Germanus Autisiodorensis Antistes ei gestandum dederat, semper collo suspensum ferre consuevit. Etiam in annulis monogrammatis figura observatur, et frequenter in sacris coemeteriis deteguntur. Primos Christifideles et in nuptiis celebraudis, et in rebus domesticis signandis, annulis usos esse, res est gravissimorum scriptorum auctoritate confirmata. Vide Clementis Alexandrini tritis simum testimonium de annulis christianarum mulierum lib. III. Paedagogi cap. XI.; ac inter recentiores Baronum, qui pluribus agit de annulis e ruderibus coemeteriorum effossis, et Jesu Christi monogrammate insigatis.

IV. Constantinum Augustum, post visum quem habuit, antequam cum Maxentio congrederetur, coeleste signum et in scutis, et in labaro notasse, testes omni exceptione

maiores sunt Eusebius de vita Constantini, Publius Optatianus, Porphyrius in Panegyrico Constantini, et Lactantius de Mortibus persecutorum. In nummis praeterea primus fuit Constantinus, qui salutare hoc signum, id est monogramma proculi jussit, cuius exemplum plerique alii ex Augustis secuti sunt. Et ad Constantinum quod attinet, hujus rei fidem ipsis oculis praebent numismatum editorum icones, quas in medium attulere Antonius Augustinus, in *Dialogis*; Gretserus, *de Cruce*; magnus Baronius, in *Annalibus*; Cangius in *familias Byzantinis*; passim, Claudius Molinetus, in *notis ad epistolam Stephani Tornacensis et in dissertatione de visione Constantini, edita in Ephemeridibus Literatorum*, Amstelodami an. 1682, ac Anselmus Bandurius de *nummis a Trajano Deo ad Palaeologos*.

V Postremo pro hujus capituli coronide animadversio ne dignum ducimus, sacrosanctum Christi monogramma in sepulchralibus etiam Christianorum monumentis, antonomastice *Signum Domini*, et *signum* appellari; prout et ipsam Crucem hoc nomine a Sanctis Patribus donari, praesertim ab Ambrosio, et Gaudentio, apud Gretserum videmus. Quibus Alcimum Avitum adjungo, qui lib. V. ita canit:

*Sic nos, Christe, tuum salvet super omnia signum
Frontibus impositum.*

Ad lapides me verto. En igitur hoc ipsum vocabulum marmori incisum, a Boldetto vulgato ex coemeterio S. Hippolyti:

PETRO ET MARCELLINO IN SIGNO
DOMINI **X**
VIVI SIVI (sic) FECERUM

Item apud Boldettum pag. 339., alia christiana inscriptio, in qua signum tantum vocatur. Quamobrem desinere tandem deberent veritatis hostes, praesertim Jaco-

bus Tollius in notis ad caput XLIV. Lactantii *de mortibus Persecutorum*, et Jo. Albertus Fabricius in *Bibliotheca Graeca tom. VI. pag. 8.* et sequentibus, tantae rei memoriam, tantis testamat monumentis, columnis et conviciis incessere, sed salutaris coelestisque signi symbolum, qua decet reverentia, prosequi.

CAPUT LXX.

De Catechumenis.

I. Nomen τε Κατηχυμηνον est a graeco verbo κατηχειν, quod peculiari quadam significatione usurpatum reperitur pro artis, sive scientiae alicujus prima rudimenta docere: ita Plutarchus et Porphyrius. Et peculiarius in sacro Novi Foederis codice, in primis Christianae Religionis elementis instituere significat. Catechumeni igitur ii semper in Ecclesia audiens, qui per plures veluti christiani tyrocinii gradus ad Baptismum disponebantur, ac praeparabantur. Hinc a Tertulliano de *Poenitentia capite VI.* dicti *Novitioli*, et ab Augustino de *Symbolo Fidei*, *Tyrone Dei*, quod eam vitae conditionem amplectentur, quae milites Dei, et vitae aeternae candidatos ipsos efficeret. Balsamon Zonaras, Aristenus, aliisque Graeci antiquorum Canonum interpres duo Catechumenorum genera vulgo distinguunt; nimirum *imperfectiores* et *perfectiores* Baptismo proximos. Hanc opinionem recentiores multi scriptores amplexati sunt, Caveus, Beveregius, et Suicerus. At rectius tres in classes dispescuntur, nimirum in *Audientes*, *Genusflectentes* sive *Prostrati*, et *Competentes* sive *Electi*. *Audientes* ii dicebantur, quibus in Ecclesiam ingressi licebat ad sermones, et Sacras Scripturas, quae in priori Missae parte recitabantur, audiendas. Verum finito sermone sive homilia, cum ethnici ab ecclesia abiabant, clamante Diacono; *ne quis audientium, ne quis infidelium*. *Genusflectentes* sive *Prostrati* ii erant, qui in ecclesia post Episcopi sermonem persistentes, manuum impositionem cum propriis quibusdam precationibus in ge-

nua provoluti recipiebant. Ejusmodi precationum formulas, quae manuum impositionem comitabantur, exhibent auctor Constitutionum Apostolicarum, Chrysostomus, aliique veteres. His speciatim Catechumenorum nomen tributum reperitur Synodi Nicaenae Canone XIV. Tandem proximi ad Baptismum candidati *Competentes* sive *Electi* nuncupabantur: *Competentes* dicti, quod ab Episcopo publice in ecclesia baptismata petiissent; *Electi* vero, quod ab Episcopo, peracta ipsorum examinatione, eligerentur, ut baptismata proxime futuris diebus festis reciperent.

II. Stalim ac Catechumeni inter Audientes essent relati, incipiebant Catecheses, quibus Fidei rationes, vitaeque christiana officia edocebantur. Verum hoc in negotio semper provisum fuit, ut nonnisi viri pietate, ingenio ac doctrina praestantes deligerentur, quales Alexandriae extiterunt Pantenus, Clemens, Origines, Heraclias, Dionisius, ut docet Eusebius *Lib. 6. hist. c. 5 Lib. 6. c. 5. 11. 23*. Et certe cum eis non infreuerter res esset cum philosophis aliquis prophanae scientiae eruditis viris, non levem Ecclesia passa esset injuriam, si eorum argumentis subtilioribusque sophismatis respondere nequivissent. Quapropter non semper ordinis aut dignitatis hac in re habebatur ratio. De loco faciendis catechesibus designato, illud in primis observare licet; Apostolos, virosque apostolicos, qui prima apud gentiles Fidei semina disperserunt, non in aedibus, sed in foro praesertim, et in plateis publicis solitos fuisse concionari. Ejusmodi occurunt exempla nonnulla in Actibus Apostolorum non modo, sed etiam in vitis et historiis Sanctorum. Postquam vero aliorum in cordibus altas agere radices incoepit Christiana Religio, crescente in dies numero discipulorum Christi Domini, non quidem in ecclesiis aut in oratoriis, sed in privatis aedibus, ad eos qui Ecclesiae accenserit cupiebant, catecheses habitae sunt.

III. Non omnia tamen Religionis nostrae mysteria, nec ipsum quidem Symbolum Fidei illis exponebant; sed quaedam reservabant vel circa finem tyrocinii, vel post

baptismum. Nullum vero Sacramentum studiosius celabant, quam Eucharistiam. Etiam Eulogiae sive panis benedicti reliquiae, quae distribui solebant post Missam, negabantur Catechumenis. Illis tamen dabant sal non solum in baptisme, sed etiam in catechumenatu. Post baptismum vero egressi de lavacro mel et lac degustabant, tanquam symbola mysticæ infantiae: idque Tertullianus *Libro de corona Militis cap. 3.*, inter antiquas traditiones enumerat: *Inde suscepti, ait, idest ex fonte, lactis et mellis concordiam prægustum*.

CAPUT LXXI.

De ritibus instituendi Catechumenos.

I. Ritus instituendi Catechumenos (1) apud veteres in impressione viviscae Crucis signaculi in frontem et manuum impositione, cum oratione praesertim, situs erat. His additi sunt exorcismi i. e. insufflatio in faciem, sputi in nares auresque tactus, pectoris et scapularum inunctio, quamvis his in rebus diversis in regionibus diversus teneretur usus. Quod per Crucis impressionem in fronte fierent Catechumeni, expressis verbis docet S. Augustinus pluribus in locis, praesertim vero in libro secundo de *Symbolo ad Catechumenos capite primo*, quos sic alloquitur: *Nondum quidem adhuc per sacrum baptismum renati estis; sed per Crucis signum in utero Ecclesiae jam concepti estis*. Similiter et Severus Episcopus in *Epistola de conversione Judaeorum facta virtute miraculorum S. Stephani num. 12*. *Illico, inquit, in frontibus eorum signum salutis impinximus*. Jam vero quod spectat ad partes signandas, non una fuit omnium Ecclesiarum consuetudo. In rituali Ambrosiano, et in Laudensi manuseripto ubica dumtaxat consignatio designatur in fronte. In antiqua Liturgia Gallicana, quam edidit doctissimus P. Mabillo-nius in *Musei Italici tomo primo*, duplex in fronte et in

(1) Martene, *De antiquis Ecclesiae Ritibus lib. I. cap. VI.*

corde. In Missali Gothicō, quod publicam in lucem emisit Cardinalis Thomasius, quadruplex, in oculis, in auribus, in naribus, et in corde.

II. Manuum impositio ad faciendo Catechumenos aperte eruitur ex veterum testimoniis. S. Augustinus ex libro secundo de Peccatorum meritis capite vigesimo sexto: *Non, inquit, unius modi est sanctificatio; nam et Catechumenos secundum quemdam modum suum per signum crucis et orationem manus impositionis puto sanctificari.* Idem non minus constat ex Sermone 52. S. Petri Chrysologi, in quo sic lego: *Hinc est quod veniens ex gentibus, impositio manus et exorcismis ante daemone purgatur, et apertio nem aurium percipit, ut Fidei capere possit auditum.*

III. *Etsi omni aetati, omni vitae formae, hominibus baptisma conveniat, ut loquitur S. Gregorius Nazianzenus in oratione de Baptismo,* antiquae tamen leges ecclesiasticae Catechumenos nonnisi diu multumque probatos sacrae regenerationis gratia donari permittebant. Et certe consentaneum omnino non erat, ut qui christiano lacte nondum erant enutriti, coelesti pane reficerentur, vixque Fidei nomen agnoscentes, Fidelium catalogo adscribentur: alioquin haud parum timendum fuisset, ne corrupti ab haereticis aut gentilibus, christiana Religionis mysteria ludibrio ac derisioni infidelium exponerent. Synodus Illiberitana Canone XXI. Catechumenos, si bonaे fuerint conversationis, intra biennium admitti praecepit. Constitutiones Apostolicae terminum ad tres annos extendunt; at adjungunt libro VIII. cap. 32: *Si quis autem sit virtutis studiosus, et baptismi desiderio teneatur, maturius admittatur: quod non tempus, sed mores judicentur.* Concilium Agathense canone 34. decernit: *ut Judaei, quorum perfidia frequenter ad vomitum reddit, si ad legem Catholicam venire voluerint, octo menses inter Catechumenos Ecclesiae limen intrœant.* Nullam certam regulam hac in re unquam Ecclesia habuit, sed diversa diversis temporibus invaluit consuetudo, habita praecipue progressionum ipsorum Catechumenorum ratione. Hieronymus Epistola ad Pammachium, et Cyrilus in Catechesibus vi-

dentur innuere, Catechumenatum ad quadraginta jejunii dies fuisse restrictum: verum horum Patrum loca de ultima, ac rigidiori probatione intelligenda sunt. At non negaverim, baptisma aliquando fuisse maturius collatum, tum ubi Catechumenus aliquis extrema detineretur infirmitate, ac desperatus fuerit, uti loquitur Synodus Agathensis; tum quoque ubi tota quaedam natio Christianam Fidem amplectetur. Hinc de Burgundionum conversione observat Socrates lib. VII. cap. 30. quod Episcopus Galliae, qui eos ad Christum convertit, *quum septem dies jejunare eos jusserit, ac Fidei rudimentis instituisset, octavo tandem die baptismō donatos dimisit.* Denique, auctore Epiphanius, Haeres. XXVII. num. 6. Catechumeni morti propinqui ex Ecclesiae consuetudine ad sacram lavacrum semper fuerunt admissi. Verum hisce casibus exceptis, longiori spatio opus erat, ut ad baptismum praeparari possent; non modo ut de ipsorum Fide gravia ac certa argumenta haberentur; verum etiam ut a facilitioribus ad difficiliora gradatim instituerentur.

IV. Catechumeni, ut qui ad plenam Ecclesiae communionem nondum pertinebant, si in graviora quaedam criminis delapsi essent, non iisdem severis poenitentiae legibus subdebantur, quae flagitiosis Fidelibus, ut satisfacerent pro peccatis, imponi consueverunt: hinc eorum poena plerunque erat vel de uno in aliud Catechumenatus gradum relegatio, vel baptismi prorogatio. Hinc canone decimoquarto Concilii Nicaeni: *De Catechumenis qui lapsi sunt, visum est sanctae et magnae Synodo, ut ii tribus annis Audientes sint.* Et Concilium Eliberitanum canone undecimo, Catechumenas lapsas in quinquennium differt. Alter Concilium Neocaesariense peccantes Catechumenos puniit, quibus in peccati poenam injungit, ut genusflexi audiant verbum Dei.